

DEVÁTÝ SVAZEK ANTOLOGIE Z DIEL FILOZOFOV

Devátý svazek *Antologie z diel filozofov* vyšel pod názvom *Logický empirizmus a filozofia prírodných vied* (VPL, Bratislava 1968, 500 stran). Svazek zahrnuje úvodní informativní studii Jána Bodnára nazvanou *Filozofický scientizmus* (str. 7—34), vlastní ukázky z děl autorů spolu s jejich životopisy a stručným zhodnocením jejich místa ve filosofii (str. 35 až 490), všeobecnou bibliografii a bibliografii z prací jednotlivých autorů (str. 491 až 498) a ediční poznámky přinášející seznam děl, z nichž byly ukázky vybrány a jejich překladatelů.

Značná část *Antologie* je věnována Bertrandu Russellovi, konkrétně jeho práci *Human Knowledge, Its Scope and Limits*, London 1948, III. a VI. část, z prací Ludwiga Wittgensteina je přeložen téměř celý *Tractatus Logico-Philosophicus* z německo-anglického vydání z r. 1933, dále svazek obsahuje práci Ernsta Cassirera *Philosophie der symbolischen Formen*, Berlin 1929, kapitolu IV., *Gesammelte Aufsätze* Moritze Schlicka vydané ve Vídni r. 1938 (statě *Obrat ve filosofii, Pozitivismus a realismus, O základech poznání*), Carnapovy práce *Philosophy and Logical Syntax*, London 1935, *Testability and Meaning* (*Philosophy of Science* 3, 1936 a 4, 1937), kap. 1—4, *Empiricism, Semantics and Ontology* (*Revue internationale de philosophie* 4, 1950) a *Induktive Logik und Wahrscheinlichkeit*, Wien 1959, stať Philippa Franka *Zeigt sich in der modernen Physik ein Zug zu einer spiritualistischen Auffassung?* (*Erkenntnis* V, 1935) a část z jeho *Philosophy of Science, The Link between Science and Philosophy*, New York 1957. Z díla Wer-

nera Heisenberga je přeložena část práce *Physik und Philosophie*, Frankfurt a. M. — Berlin 1959. Poslední stránky jsou věnovány autorovi Hansu Reichenbachovi, jeho *The Rise of Scientific Philosophy*, Berkeley - Los Angeles 1954. V *Antologii* je uvedena kapitola *Vznik vědecké filosofie*.

Tento svazek *Antologie* se řadí svou orientací na filosofii logického empirismu mezi těch několik málo publikací, které u nás z tohoto oboru zatím vyšly. Už díky této skutečnosti je jeho vydání zvláště významným činem. Nedostatek překladů prací logického empirismu přitom vůbec neodpovídá nejen roli, kterou tento směr sehrál v době svého formování, ale ani současně situaci ve světové filosofii, především ve filosofii v anglosaských zemích.

Vznikem logického pozitivismu byla všem filosofickým generacím položena otázka o oprávněnosti filosofie a o možnosti vědecké filosofie. Tím, že vědecká filosofie byla charakterizována jako činnost (a nikoli jako teorie), jako logická analýza jazyka („Výsledkem filosofie nejsou ‚filosofické výroky‘, ale objasnění výroků“, Wittgenstein, *Logicko-filosofický traktát*, 4. 112), byl položen základ i ke zcela novému pojetí filosofie vědy. Od dob novopozitivismu se každá další filosofie vědy vyjadřuje také (nebo především) k otázkám jazyka vědy.

Problém vědecké filosofie a filosofie vědy jsou dvě ústřední témata 9. svazku *Antologie*. Titulem *Logický empirizmus a filosofie přírodních věd* je ovšem dáno jisté zúžení novopozitivistické filosofie vědy na filosofii přírodní vědy. Faktem zůstává, že novopozitivistickým ideálem byla „jed-

notná věda“, sjednocení věd na základě společného jazyka, kterým měl být — pouze díky své dokonalosti — jazyk fyziky. Na druhé straně byly opomenuty novopozitivistické práce zabývající se společenskými vědami, práce Neurathovy a Schlickovy, nehledě na Carnapovy pokusy o fyzikalistický výklad psychologie v díle *Der logische Aufbau der Welt*. (Mimo to měl být název *Antologie* formulován tak, aby bylo jasné, že jde právě o novopozitivistickou filosofii přírodních věd a nikoli o filosofii přírodních věd vůbec, kam patří např. i holismus, Bertalanffyho teorie systémů atd.).

Úvodní studie podává přehled zdrojů a vývoje logického empirismu — při té příležitosti Ján Bodnár seznamuje čtenáře s novým myšlenkovým proudem 20. století, filosofickým scientismem. Za typický a určující znak filosofického scientismu pokládá autor „objav a použitie logickej a sémantickej analýzy ako hlavného metodologického nástroja pri vymedzení nového obsahu a smeru filozofického bádania v oblasti teórie vedy, ako aj pri kritickom rozboře tradičnej filozofie.“ I když připouští, že filosofický scientismus lze chápat daleko širěji, domnívá se, že toto široké pojetí není správné a že filosofický scientismus je v podstatě vyčerpán logickým atomismem, logickým pozitivismem a lingvistickou filosofií. Je jistě věcí autora, jakou konvenci zavede, to však nic nemění na skutečnosti, že tato definice není intuitivní, neodpovídá obvyklému všeobecnému chápání filosofického scientismu. Toto zúžení má dále některé konkrétní nevýhody, především se nutně octneme před problémem, zda lze zařadit např. neorealismus nebo i Husserlovu fenomenologii mezi směry nescientistické. Možná, že adekvátnějším kritériem pro scientistickou filosofii je ona známá téze o vyřazení subjektu.

Zatímco pojem „filosofický scientismus“ byl definován, i když jeho určení nemusí vyhovovat, není tomu tak s pojmem „logický empirismus“. Není jasné, zda je

míněn logický pozitivismus vůbec, nebo zda je to pouze současný logický pozitivismus (pak ovšem do antologie z děl logického empirismu nepatří klasické novopozitivistické práce). Pro oba případy je výběr málo reprezentativní. Je problematické zařazení Russellova díla z roku 1948 v tak velkém rozsahu. Podobně diskutabilní je uvedení Cassirera, příznačné je, že se o něm Bodnár v úvodní studii nezmiňuje. (Na druhé straně mohlo být věnováno místo takovým autorům, jako jsou Neurath, Hempel, Popper nebo Nagel, nebo někteří polští logikové.) Je škoda, že téma nebylo rozšířeno o lingvistickou filosofii, když už nebylo možné věnovat jí zvláštní díl antologie. Je také škoda, že v úvodní studii nebylo připomenuto jméno W. Quina a jeho velký kritický přínos filosofii logického pozitivismu.

Jako velmi pozitivní lze hodnotit skutečnost, že se konečně někdo ujal překladu Wittgensteinova *Traktátu*. Je pozoruhodné a smutné, že se tak po celá desetiletí, kdy je *Traktát* pokládán za jedno z nejvýznamnějších děl v evropské filosofii, nestalo. Úroveň překladu je velmi dobrá — překladatel se s úspěchem vyrovnal se všemi obtížemi, které při překladu Wittgensteinova textu obvykle vznikají. Naši čtenáři však přece jen měli být seznámeni se známou Russellovou předmluvou k Logicko-filosofickému traktátu, protože jednak značnou měrou přispívá k pochopení tohoto náročného díla, jednak charakterizuje filosofické názory Bertranda Russella v době, kdy tyto názory sehrály důležitou roli ve formování filosofie Vídeňského kruhu.

Rudolfu Carnapovi je v *Antologii* oprávněně věnováno místo velmi podstatné. Výběr je proveden s pochopením jednotlivých etap v Carnapově myšlení, čtenář může při prostudování ukázek pochopit vývoj logického pozitivismu vůbec. Ke kvalitě překladu snad jen to, že slovo „empiricismus“ je skutečně pozoruhodné — vyskytlo se i v českém Carnapovi vě-

novaném sborníku *Problémy jazyka vědy* (Praha 1968). Oba překladatelé se — stejně jako Bodnár v úvodní studii — dopustili anglicismu, který nemá opodstatnění. Především jak ve slovenštině tak i v češtině koncovka „ismus“ automaticky označuje, že jde o nějaký směr, za druhé, není-li v angličtině tento dualismus („ismus“, „icismus“), není důvodu, proč bychom ho měli zavádět my.

K některým technickým nedostatkům publikace: Čtenář bude jistě postrádat věcný nebo alespoň autorský rejstřík. Uveřejnění zkráceného Wittgensteinova *Traktátu* není uvedeno vydavatelskou poznámkou, jež by upozornila na to, že text není úplný a že např. hvězdičky oddělující jednotlivé úseky znamenají, že na daném místě byly vynechány některé pasáže. Vůbec k vydavatelským poznámkám před

úvedením překladu z určitého autora: bylo by patrně správné zmínit se v každé takové „úvodní poznámce“ (mimořádně jde o anonymní poznámky), které části z jednotlivých předkládaných ukázek byly vypuštěny, čili jakou stavbu má dílo, z něhož je ukázka vzata, v originále. (Taktó je např. čtenář ponechán v nejistotě, zda Schlickovy *Gesammelte Aufsätze* byly přeloženy celé nezkráceně, nebo zkráceně, nebo jen zčásti.)

Jak kritické připomínky již uvedené, tak i eventuální další detailnější rozborů nemohou zastřít to podstatné: že posuzovaná publikace je vcelku reprezentativní a že významným způsobem přispěje ke všestrannější filosofické orientaci naší veřejnosti. V tom ostatně přesahuje význam této publikace hranice Slovenska.

Jana Maternová

STROJ, ČLOVEK, SPOLOČNOSŤ

Naša čitateľská verejnosť už dlhší čas prejavuje zvýšený záujem o knihy, ktoré prístupnou formou podávajú výsledky výskumov modernej vedy. Za týmto záujmom sa iste neskrýva iba zvedavosť, ale i uvedomenie si faktu — dnes tak zdôrazňovaného — že moderná veda výrazne zasahuje do všetkých oblastí spoločenského života a že v súčasnosti sa postupne stáva bezprostrednou výrobnou silou. Je zrejmé, že tento záujem sa viac sústreďuje na knihy, zoznamujúce čitateľov s „mladými“ vedeckými disciplínami, t. j. disciplínami, ktoré vznikli, prípadne sa začali prudko rozvíjať, alebo ktorých aplikácie boli objavené v tomto storočí, najmä v predchádzajúcich dvoch až štyroch desaťročiach (teória systémov, teória hier, teória grafov a i.). K záujmu o knihy z niektorých takýchto disciplín vedie čitateľa tiež skutočnosť, že boli roky, v ktorých sa tieto disciplíny u nás nemohli pestovať zo známych (nie vedeckých alebo ekonomických) dôvodov (ide najmä o genetiku, sociológiu, kybernetiku a ma-

tematickú logiku). Preto je pochopiteľný i záujem čitateľov o knihu Juraja Bobera *Stroj, človek, spoločnosť ako kybernetické systémy* (Osveta, Bratislava 1963, str. 299), ktorý viedol vydavateľstvo k ďalšiemu vydaniu tejto knihy (so zmeneným podtitulom).¹ V prípade Boberovej knihy však záujem čitateľov nie je vysvetliteľný iba všeobecne záujmom o kybernetiku, ale špeciálne tiež jej kvalitami, najmä šírkou výberu problematiky a rozzumiteľnosťou podania.²

1. V tiráži knihy sa uvádza, že je to doplnené vydanie, v skutočnosti toto vydanie je i čiastočne prepracované. Možno

¹ Juraj Bober, *Stroj, človek, spoločnosť* (kybernetika). Druhé, doplnené vydanie. Obzor, Bratislava 1967, str. 391.

² Tento názor je zrejme potvrdený i skutočnosťou, že chorvátsky preklad 2. slovenského vydania Boberovej knihy práve teraz pripravuje vydavateľstvo Naprijed v Záhrebe na vydanie.